ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 11

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.11.2024
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
www.philologicalresearch.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, *filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)*
Shoxista Maxmaraimova, *filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)*
O'ral Xoliyorov, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)*
Olmos Ulviy Binnatova, *f.f.d., professor (Ozarbayjon)*
Karl Rayxl, *f.f.d., professor (Germaniya)*
Vali Savash yelok, *f.f.d., professor (Turkiya)*
Dorota Silviya, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)*
Muslihiddin Muhiddinov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Ibodulla Mirzayev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Abdi Mamatov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Suyun Karimov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Muhammadxon Hakimov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Nafas Shodmonov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Dilmurod Quronov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Murodqosim Abdiyev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Baxtiyor Mengliyev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Normat Yo'ldoshev, *f.f.d., dotsent (O'zbekiston)*
Abdulla Xudoyqulov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Bobonazar Murtazayev, *f.f.n., dotsent (O'zbekiston)*
Asqar Eshmo'minov, *f.f.d., dotsent (O'zbekiston)*
Obidjon Shofiyev, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)*
Zafar Umurqulov, *f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O'zbekiston)*
Nurali Amonturdiyev, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Hakim Ahmedov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Ahad Shukurov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Eshnazar Jabborov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Abdumurod Arslonov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Sirojiddin Turdimurodov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Umida Raximova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Gulchehra Begmatova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Nargis Qurbonazarova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Muyassar Xolova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Shoira Omonturdiyeva, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Sherzod Turdiqulov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Zaynura Qodirova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Humayun Nadim Muhammad, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Dilrabo Ergasheva, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.11.2024
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100
Цена договорная
Заказ: 155
Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, *доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)*
Шохиста Махмараимова, *доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)*
Урал Холияров, *ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)*
Олмос Улвий Биннатова, *д.ф.н., профессор (Азербайджан)*
Карл Райхл, *д.ф.н., профессор (Германия)*
Вали Саваш Елок, *д.ф.н., профессор (Турция)*
Дорота Сильвия, *PhD, доцент (Польша)*
Муслихиддин Мухиддинов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Ибодулла Мирзаев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Абди Маматов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Суюн Каримов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Мухаммадхон Хакимов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Нафас Шодмонов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Дилмурод Куронов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Мурадкасим Абдиев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Бахтиёр Менглиев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Нормат Юлдашев, *д.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Абдулла Худайкулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Бобоназар Муртазаев, *ф.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Аскар Эшмуминов, *д.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Обиджон Шофиев, *д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)*
Зафар Умуркулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Нурали Амонтурдиев, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Хаким Ахмедов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Ахад Шукуров, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Эшназар Джаббаров, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Абдумурод Арслонов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Сирожиддин Турдимуродов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Умида Рахимова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Гульчехра Бегматова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Наргис Курбаназарова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Муяссар Холова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Шаира Амонтурдиева, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Шерзад Турдикулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Зайнура Кадирова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Хумаюн Надим Мухаммад, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Дильрабо Эргашева, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President`s Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.11.2024
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94
Offset printing. Offset paper
Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155

Printed at the
«Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, *doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)*
Shohista Makhmaraimova, *doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)*
Ural Kholiyorov, *PhD, associate professor (Uzbekistan)*
Olmos Ulviy Binnatova, *doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)*
Karl Rayxl, *doct.of philol. sciences, professor (Germany)*
Vali Salvash Elok, *doct. of philol. sciences, professor (Turkey)*
Dorota Silvia, *PhD, associate professor (Poland)*
Muslihiddin Mukhiddinov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Ibodulla Mirzaev, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Abdi Mmatov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Suyun Karimov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Muhammadkhon Khakimov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Nafas Shodmonov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Dilmurod Kuronov, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Muradkasim Abdiyev, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Bakhtiyor Mengliev, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Normat Yuldashev, *doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Abdulla Khudaykulov, *PhD (Uzbekistan)*
Bobonazar Murtazaev, *cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Askar Eshmuminov, *doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Obidjon Shofiev, *PhD, associate professor (Uzbekistan)*
Zafar Umurkulov, *PhD (Uzbekistan)*
Nurali Amonturdiev, *PhD (Uzbekistan)*
Hakim Akhmedov, *PhD (Uzbekistan)*
Ahad Shukurov, *PhD (Uzbekistan)*
Eshnazar Jabbarov, *PhD (Uzbekistan)*
Abdumurod Arslonov, *PhD (Uzbekistan)*
Sirojiddin Turdimurodov, *PhD (Uzbekistan)*
Umida Rakhimova, *PhD (Uzbekistan)*
Gulchekhra Begmatova, *PhD (Uzbekistan)*
Nargis Kurbanazarova, *PhD (Uzbekistan)*
Muyassar Kholova, *PhD (Uzbekistan)*
Shoira Omonturdiyeva, *PhD (Uzbekistan)*
Sherzod Turdikulov, *PhD (Uzbekistan)*
Zaynura Kadirova, *PhD (Uzbekistan)*
Humayun Nadim Muhammad, *PhD (Uzbekistan)*
Dilrabo Ergashova, *PhD (Uzbekistan)*

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

AMANOV ABDIJABBOR SATTAROVICH
Murakkab sintaktik tuzilmalar haqida 7

УСМОНОВА ШАҲОДАТ
Газета дискурсида таржима масаласи: Трансформацион таҳлил 11

XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Tog‘ay Murod uslubiy bayonida antropomorf metaforalarning voqelanishi 16

BABAXANOVA DILAROM AXMATXANOVNA
Tilning mohiyati va vazifalarini yuzaga keltirishda uslubiyatning o‘rni 19

ИБАТОВА АМИРА ШАВКАТОВНА
Лексика – тилдаги барча сўзларнинг йиғиндиси 23

NABIYEVA RUSHANA JAMOL QIZI
O‘zbek tilidagi yangi oziq-ovqat o‘zlashmalarining leksikografik tavsifi masalalari:
Muammo va vazifalar 26

NABIYEVA PARVINA AKBARJANOVNA
Jahon tilshunosligida tezaurus tushunchasi va uning tadqiqi 30

MUXAMMADIYEV NODIR RUSTAMZODA
Qashqadaryo viloyati o‘zbek shevalariga fors-tojik
va arab tillaridan o‘zlashgan so‘zlar tahlili 35

ASATULLAYEVA DILNAVOZ JONDULLAYEVNA
Morfonologik hodisalar va ularning Buxoro viloyati o‘g‘uz shevalarida uchrashi 39

ABDULLAJONOVA MADINA TO‘LANBOY QIZI
Yozma nutq shakllanishi va rivojlanishining psixolingvistik tahlili 42

NAZARMATOVA KUMUSH FARHODOVNA
O‘zbek tilida komplimentlarning lingvopragmatik tahlili
(O‘. Hoshimovning «Ikki eshik orasi» asari misolida) 46

MUHSINJONOVA SHIRINOY ASLIDDIN QIZI
«Devonu lug‘otit-turk» asarida qo‘llangan taom nomlarining qiyosiy tadqiqi 50

MUKUMOV MAKHMUD KHUDAYBERDIEVICH
Lexical composition of scientific prose 53

НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА РАДЖАПОВА
Гендерная лексика в туркменском языке 56

МУНДАРИЖА

ТОЙЧИЕВА НАСИБАХОН СУРАНБАЕВНА
Сходства и различия в процессе формирования терминологии
бытовой лексики в узбекском и русском языках 58

BOBOMUROTOV FARRUKH,
DAVLYATOVA ELVIRA MURATOVNA
The problems of reconstruction aphoristic prose of e. M. Remarque in uzbek translations..... 64

НАЗАРОВА МАНЗУРА НАСРУЛЛАЕВНА,
БАХТИЁРОВ ШОХЖАХОН
Роль речи в развитии мышления..... 68

QAHRAMONOV ISLOM BOTIR O‘G‘LI
DAVLYATOVA ELVIRA MURADOVNA
The problems of thematic classification of
military terms in english and uzbek languages..... 71

ADABIYOTSHUNOSLIK

АБДУЛЛАЕВ МУҲАММАД ҲАМЗАЕВИЧ
Убайдий ва шайх Саъдий..... 75

МУСТАФОҚУЛОВ РЎЗИҚУЛ БОЙНАЗАРОВИЧ
Мангу барҳаёт сиймо..... 78

ТОИРОВА ДИЛФУЗА ФАЙЗУЛЛАЕВНА
Эстетика запада и востока в творчестве Гюстава Флобера..... 83

TAJIBAYEVA DILFUZA ERKINOVNA
Poetik timsol yaratishda oq rang tasviri 86

МУСИНОВА ЗЕБО ТУРАБОВНА
Разоблачение роковых последствий в историческом
Романе эжена сю «жан кавалье» 88

MANSUROVA UMIDAXON IBROHIMOVNA
Badiiy asarda biografik tasvirning o‘rni 92

BOYMURATOVA NARGIZA BOZORBOYEVNA
Tasavvufiy timsollar va she’riyat 96

NAZAROVA NAMUNA ABDUMAJITOVNA
Sirojiddin Sayyid ijodidan bir g‘azal tahlili..... 98

landi. Bundan tashqari, komplimentlarning bevosita ifodalanishi muloqot madaniyatida o‘zbek millatining ochiq va oshkora ekanligining yaqqol isbotidor.

Maqolada o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi O‘tkir Hoshimovning «Ikki eshik orasi» asari misolida o‘zbek tilida komplimentlarning lingvopragmatik xususiyatlari o‘rganildi. Tadqiqot davomida o‘zbek tilida komplimentlar insonlarning tashqi ko‘rinishi, mulki, qobiliyati, mahorati va xarakter xususiyatlari kabi turli obyektlarga qarata ifoda etilishi yana bir bor o‘z aksini topadi. Maqolada o‘zbek muloqot madaniyatida bilvosita komplimentlarga nisbatan bevosita komplimentlar ko‘proq uchrashi, insonlarning yutuq va fazilatlarini ochiq ifodalashga moyilligi o‘zbeklarga xos milliy xususiyat sifatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, o‘zbek xalqining mulkiy boylikdan ko‘ra, insoniy fazilatlarni ko‘proq e’tirof etishga moyilligi, insonlarning ma’naviy qadriyatlari va yaxshi fazilatlariga qarata ijobiy fikr bildirilishi o‘zbek muloqot madaniyatidagi o‘zaro hurmat, samimiyat va e’tiborning muhimligini ko‘rsatadi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, komplimentlar o‘zaro munosabatlarni mustahkamlovchi nutqiy etiketning muhim shakli bo‘lib, ular millatning madaniy qadriyatlarni va insonlarning ijobiy xususiyatlarini o‘zida namoyon qiladi.

Rezyume. Ushbu maqolada o‘zbek adibi O‘tkir Hoshimovning «Ikki eshik orasi» romanidan keltirilgan misollarga asoslangan holda o‘zbek tilida kompliment nutqiy etiketining o‘ziga xos xususiyatlari, jumladan, o‘zbek muloqot madaniyatida komplimentlarning qo‘llanilish o‘rni, obyekti hamda uslublari ilmiy tahlil qilinadi.

Resume. This article scientifically analyzes the unique features of the speech act of compliment in the Uzbek language based on examples from the novel «Between Two Doors» by Uzbek writer Utkir Khoshimov. It explores the role, objects, and ways of paying compliments in Uzbek communication culture.

Резюме. В данной статье на примере романа узбекского писателя Уткира Хошимова «Между двух дверей» научно анализируются уникальные особенности речевого акта комплимента в узбекском языке. Исследуются роль, объекты и способы выражения комплимента в узбекской коммуникативной культуре.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta’lim. 2024; 11
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

«DEVONU LUG‘OTIT-TURK» ASARIDA QO‘LLANGAN TAOM NOMLARINING QIYOSIY TADQIQI

Muhsinjonova Shirinoy Asliddin qizi,
Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti
tayanch doktoranti

Lug‘atshunoslik sohasi keng qamrovga ega bo‘lib, uning shakllanish tarixi qadimgi davrlarga borib taqaladi. O‘tmishda yaratilgan lug‘atlar turli mavzularni qamrab olgan bo‘lsa-da, biroq ulardagi so‘zlarning joylashish tartibi ma’lum qoidalarga bo‘ysunmagan. Lug‘at muallifi uni yaratishda o‘ziga xos uslub, shakl-shamoyillarga amal qilgan. Shu sababli ham ularda so‘zlarni topish borasida ba’zan qiyinchiliklar ham yuzaga kelgan. Ana shunday kamchiliklardan xoli, turkiyshunoslikning qimmatbaho manbasi sifatida yaratilgan Mahmud Koshg‘ariyning «Devonu lug‘otit-turk» asari devon tartib berishda o‘ziga xos

yo‘l-yo‘riq tarzida namoyon bo‘lishi birgalikda turkiy tilning nodir namunasi bo‘lib xizmat qildi, desak aslo mubolag‘a bo‘lmaydi.

Koshg‘ariyshunos olim S. Mutallibov ushbu asar haqida quyidagi fikrlarni ilgari suradi: «*Ma’lumki, Mahmud Koshg‘ariyning kamtarlik bilan lug‘at deb atagan bua sari yolg‘iz bu kungi ma’nodagi lug‘atgina emas, balki shu bilan birga, o‘sha davr tilining fonetika, morfologiya, leksika va dialektologiyasini mukammal izohlab bergan to‘la ma’nodagi filologik asar, bebaho bir qomusdir. Mahmud Koshg‘ariy o‘z asarini ko‘p yillar yurtma-yurt yurib, xalq og‘zidan to‘plagan materiallar asosida tuzdi. Bu usul bir tarafdan unga o‘sha davr tilidagi butun so‘zlarni va har qanday so‘z turlarini mukammal qamrab olishga imkon bergan bo‘lsa, ikkinchidan, bu materiallar o‘z navbatida unga o‘sha davr tilining har bir sohasiga doir boy namunalar to‘plami bo‘lib ham xizmat qildi. Mahmud Koshg‘ariy so‘z ma’nosini izohlar ekan, yo‘l-yo‘lakay so‘zlarning har qanday grammatik xususiyatlari va u so‘zlarning qaysi qabilaga mansubligi haqida ham ma’lumot bera boradi, umumlashtirilgan qoidalar tuzadi*[1]». Darhaqiqat, «Devonu lug‘otit-turk» yirik manba – unda turkiylar hayotiga oid xilma-xil atamalar, xususan, tabiat hodisalari nomlari, adabiy janrlar, turli geografik atamalar va shu kabilar mujassam. Muallif tili bilan aytganda: «*Men bu kitobni maxsus so‘zlar, sajlar, maqollar, qo‘shiqlar, rajaz va nasr deb atalgan adabiy parchalar bilan bezadim. Men iste’moldagi so‘zlarnigina berdim. So‘ngra men har bir qabilaga mansub so‘zlarning yasalish xususiyatlarini va qanday qo‘llanishini qisqacha izohlab ko‘rsatish uchun alohida yo‘l tutdim. Bu ishda misol tariqasida turklarning tilida qo‘llanib kelingan she’rlaridan, shodlik va motam kunlarida qo‘llanadigan hikmatli so‘zlaridan, maqollar keltirdim*[2]».

Bizning ushbu maqolamiz uchun «Devon»dan o‘rin olgan taom nomlariga oid birliklar obyekt sifatida xizmat qildi. Asardagi mavjud oziq-ovqat nomlariga doir ifodalar xilma-xil turlarga ega bo‘lib, ularni quyidagicha tasniflash maqsadga muvofiq[3]:

a) go‘sht mahsulotlar nomlarini ifodalovchi leksemalar;

b) yog‘ mahsulotlariga oid nomlarni aks ettiruvchi birliklar;

c) sut mahsulotlariga doir leksemalar;

d) un mahsulotlari nomlari;

e) non mahsulotlariga doir leksemalar;

f) meva, poliz ekinlari va sabzavot nomlariga oid so‘zlar;

g) ichimlik turlariga oid nomlarni ifodalovchi leksemalar;

h) ichkilik turlari nomlari.

Asarda yuqorida keltirilgan taom nomlariga oid tasnifiy birliklar alohida guruh tarzida keltirilmagan. Har bir guruhga oid birliklar bir necha leksemalardan tashkil topgan, muallif ularni izohlash bilan birgalikda tanlangan leksik birlik ishtirokidagi maqol yoki she’riy parchani ham ilova sifatida keltirishni joiz deb bilgan.

«Devonu lug‘otit-turk» asarida taom ma’nosini ifodalovchi *aš*[4] leksemasi ishtirok etgan. «Oltin yoruq» bitigi ushbu leksema dastlabki qo‘llangan manba sifatida tilga olinadi, unda *aš* o‘z sifatlovchilari bilan birgalikda ishlatilgan: *sočig yagliğ a aš* – mazali, yog‘li ovqat[5].

Yusuf Xos Hojib qalamiga mansub «Qutadg‘u bilig» asarida ham ushbu leksema ishtirokidagi birliklar keltirilgan[6]:

aš basčisi – bosh oshpaz

aš suv – taom

aš tat- taomni totmoq.

Bundan tashqari, «At-tuhfa» asarida ham oziq-ovqat ma’nosi *aš*[7] termini orqali namoyon bo‘lgan. Qo‘shimcha sifatida aytish mumkinki, «Boburnoma» asarida *aš* birligi taom turiga nisbatan ishlatilgan: «*Osh tortildi… osh tortadurg‘on yerda shira qo‘yub oltun va kumush surohilarni shira ustiga terdilar…*[8]». «Kelurnoma» (Muhammad Yoqub Chingiy) asarida *aš* so‘zi biroz boshqacharoq mazmun kasb etgan, ushbu leksema «*mashhur taom*[9]» ma’nosini o‘zida mujassam etgan.

«Devon»da *yawğan aš/jawğan aš* oziq-ovqat turlaridan birini ifodalovchi birliklar ham uchrab turadi. Bugungi kunda «yovg‘on» formasiga ega ushbu leksik birlik «yog‘siz, go‘shtsiz ovqat» mazmunida foydalaniladi. Uning «*bulğama*» deya nomlanishi ham asarda muallif tomonidan qayd etilgan. Alisher Navoiy asarlarida ham uchraydigan bu taom turi *yavg‘on* deya atalgan:

---

[1] Mahmud Koshg‘ariy. Devonu lug‘otit-turk. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti,2017. – B 20.

[2] Mahmud Koshg‘ariy. Devonu lug‘otit-turk. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti,2017. – B 25.

[3] Дадабоев Ҳ. “Девону луғотит-турк”нинг тил хусусиятлари. – Тошкент: ТДШИ, 2017. – Б. 133.

[4] Mahmud Koshg‘ariy. Devonu lug‘otit-turk. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2017. – B 21.

[5] Дадабоев Ҳ. “Девону луғотит-турк”нинг тил хусусиятлари. – Тошкент: ТДШИ, 2017. – Б. 133.

[6] Nasirov D.S., Paxratdinov Q. Tyrkiy tillerdiń jazba estelikleri. – Nukus: Qaraqalpaq, 1996. – B. 54.

[7] Attuhfatuz zakiyatu fillug‘atit turkiya. – Toshkent: Fan, 1968. – B. 178.

[8] Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: Yulduzcha, 1989. – B. 79.

[9] Chingiy M. Y. Kelurnoma. – Toshkent: Fan, 1982. – B. 79.

«Devon»da aks etgan taom nomlarining boshqa asardagi taom nomlari bilan qiyosiy tahlili								
№	«Devon»da qo‘llanilgan taom nomlari	«Oltin yoruq»da ifodalanishi	«Turfon» yodgorliklarida ifodalanishi	«At-tuhfa»da aks etishi	«Qutadg‘u bilig»da ifodalanish	«Kelurnoma»da ifodalanishi	Navoiy asarlarida ifodalanishi	«Boburnoma»asarida ifodalanishi
1	***Alma***						*Olma*	*Olma*
2	***Aš***	*Aš*		*Aš*	*Aš*	*Aš*		*Osh*
3	***Ebmäk***						*Ekmak*	
4	***Műn***						*Maraq*	
5	***Qatïq***			*Qatiq*				
6	***Qayaq***						*Qaymog‘*	
7	***Qurut***						*Qurut*	
8	***Suw***						*Suw*	
9	***Talqan***						*Tolg‘on*	
10	***Uva***			*Ishka*			*Shilon/shulon*	
11	***Yaɤaq***							*Yong‘oq*
12	***Yawɤan aš/jawɤan aš***					*Yavg‘on*		
13	***Yem***		*Yem*	*Yem*				
14	***Yoɤrut***			*Yogurt*	*Yogrut*			

Xulosa sifatida aytish mumkinki, Mahmud Koshg‘ariyning «Devonu lug‘otit-turk» asarida qo‘llangan taom nomlariga oid birliklar davr xususiyatlarini o‘zida aks ettirishi bilan birgalikda boshqa asarlardagi mavjud oziq-ovqat nomlariga shaklan va ayrim hollarda mazmunan o‘xshashlik hosil qiladi. Ularning o‘zaro qiyosiy tahlili tilshunoslik ilmining yanada taraqqiy etishiga xizmat qiladi.

Rezyume. Ushbu maqolada Mahmud Koshg‘ariyning «Devonu lug‘otit-turk» asarida qo‘llangan taom nomlariga oid birliklar tahlilga tortilib, ularning boshqa asarlardagi oziq-ovqat nomlarini ifodalovchi leksemalar bilan o‘zaro qiyosiy tahlili maqola obyekti sifatida tanlab olindi. «Devon»dan o‘rin olgan oziq-ovqat mahsulotlari nomlari davr nuqtayi nazaridan o‘ziga xos ko‘rinishga ega bo‘lib, ta’kidlash lozimki, asardagi taom nomlari ayrim hollarda «Devon»dan oldin va keyin yaratilgan asarlardagi oziq-ovqat nomlari bilan shaklan o‘xshashlik hosil qilsa, ba’zan mazmunan xilma-xillik ko‘zga tashlanadi.

Resume. In this article, the units related to the names of food used in Mahmud Kashgari’s work «Devonu lug‘otit-turk» are analyzed, and their comparative analysis with the lexemes representing the names of food in other works was selected as the object of the article. The names of food products included in «Devon» have a unique appearance from the point of view of the period, and it should be noted that while the names of food in the work in some cases resemble the names of food in works created before and after «Devon» in form, sometimes there is a difference in content.

Резюме. В данной статье были проанализированы единицы, относящиеся к названиям продуктов питания, используемые в произведении Махмуда Кошгари «Девону луготит-тюрк», и в качестве объекта статьи выбран их сравнительный анализ с лексемами, обозначающими названия продуктов питания в других произведениях. Названия продуктов питания из «Девона» имеют уникальный внешний вид с точки зрения периода, причем следует отметить, что названия продуктов питания в произведении в ряде случаев являются продуктами питания из произведений, созданных до и после «Девона». Если названия похожи по форме, иногда содержание разное.